

תדפיס • פרשת וישב

ניתן להשיג את הספר בקה"ת, היכל מנחם
ובחנויות המובחרות

אוצרות התורה

בנינים

עיונים וביאורים קצרים על התורה
בדרך הפשט, הדרוש והפנימיות

בראשית
שמות

פרשת

וישב

וישב

”וישב” או ”רוגזו של יוסף”?

וישב יעקב

ביקש יעקב לישב בשלוה, קפץ עליו רוגזו של יוסף (לז, א. רש"י שם, ב)

הביא הקב"ה עליו את "רוגזו של יוסף", כדי להעלותו למדרגה נעלית יותר בעבודת השם, עד שיהי' ראוי לישב בשלוה בעולם הזה בשנותיו האחרונות. וכידוע, שהעבודה מתוך צרה וצער וכו' מזככת ומעלה את האדם למדרגות גבוהות ביותר בעבודת השם, וכמשל הזית, שדוקא כאשר "כותשין אותו" הוא "מוציא שמנו" (ראה מנחות נג, ב. שמו"ר לו, א).

ועפ"ז יובן הטעם שדוקא הפרשה העוסקת ב"רוגזו של יוסף" נקראת "וישב", כי עבודתו של יעקב מתוך המיצר ד"רוגזו של יוסף" היא היא שהביאה סוף סוף לקיום בקשתו "לישב בשלוה", ו"רוגזו של יוסף" אינו אלא הכנה והקדמה לשיבה זו.

צריך ביאור מנהג ישראל שפרשה זו כולה נקראת בשם "וישב" - והרי "לישב בשלוה" לא הי' אלא בקשתו של יעקב, ואילו בפועל עוסקת רובה ככולה של הפרשה ב"רוגזו של יוסף", שקפץ על יעקב וזמנע ממנו לישב בשלוה?

ויש לפרש בעומק הענין, על-פי המבואר בכמה מקומות, שלבסוף נתקיימה בקשתו של יעקב לשבת בשלוה - לאחר ירידתו למצרים, ששם חי יעקב בשבע עשרה שנותיו האחרונות, והן היו שנות שלווה ומנוחה אמיתית (ראה בעה"ט ר"פ ויחי. זהר פרשתנו קפ, סע"א. ועוד).

אלא שעתה, בשעה ש"ביקש יעקב לישב בשלוה", עדיין לא הי' ראוי לשלוה זו; ולכן

להשליך את הצורות

וישב יעקב

אחר שכתב לך ישובי עשו ותולדותיו בדרך קצרה כו', פירש לך יישובי יעקב ותולדותיו בדרך ארוכה כו'. משל למרגלית שנפלה בין החול, אדם ממשמש בחול וכוברו בכברה, עד שמוצא את המרגלית, ומשמצאה, הוא משליך את הצורות מידו, ונוטל המרגלית (לז, א. רש"י)

לכאורה מה בא ללמדנו במ"ש "משליך את הצורות מידו", והרי מובן מעצמו שלאחר

יש לעיין בלשון המשל "משמצאה, הוא משליך את הצורות מידו, ונוטל המרגלית":

ורמזו יש במשל, שכדי לברר את הגשמיות ולהעלות את ה"מרגלית", בהכרח "להשליך את הצרורות", היינו להראות שאין בדברים הגשמיים חשיבות כלל מצד עצמם, וכל עיסוקו בהם הוא רק כדי למצוא את ה"מרגלית" - ניצוץ הקדושה שבהם; משא"כ מי שמחשיב את הענינים הגשמיים עצמם - לא זו בלבד שלא יוכל להעלות את ניצוצות הקדושה שבהם, כ"א אדרבה, יכול להיות שהדברים הגשמיים יפעלו בו ירידה.

שמצא את המרגלית אין לו צורך בצרורות? ויש לבאר בעבודת האדם לקונו:

בכל הדברים הגשמיים טמונים ניצוצות קדושה, ועבודת האדם היא להתעסק בדברים הגשמיים, כדי לברר את הניצוץ מתוכם ולהעלותו לשרשו (ראה תורה אור ריש פרשתנו. כז, ג ואילך). וזהו משל המרגלית והחול, שה"מרגלית" היא ניצוץ הקדושה, וה"חול" הם הדברים הגשמיים שבתוכם טמון הניצוץ.

מדוע לא התקיימו חלומותיו של יוסף במהרה?

עיון
וביאור

וַיַּחְלֶם יוֹסֵף חֲלֹם גוֹ' וַיַּחְלֶם עוֹד חֲלֹם אַחֵר (לוי, ה-ט)

סימן שהמאורע יתקיים במהרה.

משא"כ חלומותיו של יוסף רמזו לשני מאורעות שונים: החלום הראשון, שבו השתחוו לאלומת יוסף רק אלומותיהם של אחיו - רמז לזמן שבו השתחוו ליוסף השבטים בלבד, לפני שהגיעו יעקב ובני ביתו למצרים; ואילו החלום השני, שבו השתחוו ליוסף (נוסף ל"א הכוכבים) גם השמש והירח - רמז לזמן שבו השתחוו ליוסף גם יעקב ובלהה, לאחר בואם למצרים.

ונמצא שהחלום לא נשנה פעמיים, אלא היו שני חלומות הרומזים למאורעות שונים, ולכן אין כאן סימן שיתקיימו במהרה. וק"ל.

בפתרון חלומות פרעה אמר יוסף "ועל השנות החלום אל פרעה פעמים, כי נכון הדבר מעם האלקים וממהר האלקים לעשותו" (מקץ מא, לב).

והקשה בחזקוני (שם): "והלא חלומותיו של יוסף עצמו נשנו, ולא נתקיימו עד לאחר עשרים ושתים שנה?" וכן הקשו גם בריב"א וברשב"ם. ותירצו באופנים שונים.

ויש לבאר, שלא הרי חלומות פרעה כחלומות יוסף:

שני חלומותיו של פרעה - הראו על אותו המאורע (שבע שנות הרעב ושבע שנות השבע), ולכן השנות החלום פעמיים היא

”מאלמים אלומים” - ניצוצות של קדושה

דרוש
ואגדה

וְהָיָה אֲנַחְנוּ מְאֻלָּמִים אֲלָמִים בְּתוֹךְ הַשָּׂדֶה

מאלמים אלומים - כתרגומו מאסרין אסרין, עמרין (לז, ז, רש"י)

ובענין זה מלמדנו רש"י שתי הוראות:
”מאסרין אסרין” - הפעולה על הזולת
צריכה להיות באופן שיהי ”אסור” וקשור
בקשר של קיימא לעבודת ה' (ראה לקוטי לוי
יצחק הערות לזהר ח"ב פ' תשא עמ' קמט ואילך),
עד שכל הרוחות המנשבות בעולם לא ינתקו
אותו מדרך התורה.

”עמרין” - כדי לפעול שהקשר יהי קשר
של קיימא, צריך שיהי באופן של ”עמרין”,
שפירושו שבאים, שע"י זריעתם אפשר
להצמיח פירות ופירי פירות. והיינו, שהקירוב
צריך להיות באופן שהמקורב עצמו יפעל על
סביבתו לקרבתו לעבודת ה', ואזי בטוח יהי
שגם לעבודתו יהי קיום לעד.

בספרי חסידות (תורה אור כח, א. אור התורה
בראשית כרך ו עמ' תתרפג, א. ועוד) מבואר
שפירוש ”מאלמים אלומים” בעבודת ה'
הוא, שכמו ”שמקבצין כמה שבולים רבים
מאד ומחברים אותן וקושרין אותן באגודה
אחת” עד"ז יש למצוא את כל ניצוצות
הקדושה המפוזרים בעולם הזה, ולקשרם
ולחברם באחדות ה'.

וזהו ”מאלמים אלומים בתוך השדה”
היינו שעל האדם לצאת ממקום מושבו, מד'
אמותיו של קדושה, וללכת אל ”תוך השדה”
כדי לקבץ את הניצוצות המפוזרים שם,
היינו, להתעסק בקירוב יהודים הנמצאים
מחוץ לתחום הקדושה, לקרבתו לעבודת ה'
ולתורתו, ולחברם לאחדות ה'.

החילוק בין יהודי לאינו יהודי

דרוש
ואגדה

וְהָיָה הַשֵּׁמֶשׁ וְהַיָּרֵחַ וְאַחַד עֶשְׂרִי כּוֹכָבִים מְשִׁתְּחִים לִי (לז, ט)

הצומח.
וכאן רואים החילוק בין יהודי לגוי:
יהודי שייך לא רק לעניני הארץ (גשמיות),
אלא גם לעניני שמים (רוחניות), וכן עבודתו
היא באופן של ”מעלין בקודש”, תחילה
עניני הארץ, ולאחר מכן עניני שמים; ואילו
גוי שייך רק לעניני הארץ, ובזה גופא -
באופן של ”פוחת והולך”, תחלה מין החי,
ולאחר מכן מין הצומח הפחות ממנו.

בפרשתנו מסופר אודות ב' חלומות יוסף
שהיו דומים זה לזה, וכן בפרשת מקץ מסופר
אודות ב' חלומות שחלם פרעה.

והחילוק ביניהם: בחלומות יוסף -
החלום הראשון הוא אודות אלומות, עניני
הארץ, והחלום השני - אודות השמש, הירח
והכוכבים, עניני השמים; ואילו חלומות
פרעה שניהם עוסקים בעניני הארץ, אלא
שהחלום הראשון הוא אודות ז' פרות, מין
החי, והחלום השני - אודות ז' שבלים, מין

מדוע הי' יעקב ממתין שישתחוו האחים ליוסף?

וַיִּקְנָאוּ בּוֹ אָחָיו וְאָבִיו שָׁמַר אֶת הַדְּבָר

ה' ממתין ומצפה מתי יבוא (לז', יא', רש"י)

בעת עסקן בהם נשאר בתכלית הדביקות באלקות (ראה בארוכה לקוטי שיחות שם עמ' 194 ואילך, ור"נ).

וזהו מה שכל ישראל נקראים על שם יוסף, כי הכח שיש לכל ישראל לעבור את גלות מצרים, ובכלל זה כל הגלויות, דכל המלכיות נקראו על שם מצרים (כ"ר פט"ז, ד), ולהישאר בדביקותם בהשי"ת - נמשך ובא מיוסף הצדיק.

ועפ"ז יש לבאר הטעם שיעקב הי' ממתין ומצפה מתי יבוא קיום חלומו של יוסף, שאחי יוסף ישתחוו לו ארצה:

ענין ההשתחוואה מורה על הביטול כלפי המלך שאליו משתחווה, שע"י ביטול זה נמשכות אל העם ההשפעות מהמלך, הן השפעות גשמיות והן השפעות רוחניות (ראה בארוכה סהמ"צ להצ"צ מצות מינוי מלך).

ולכן הי' יעקב ממתין ומצפה שאחי יוסף ישתחוו לו, כי ע"י שהשתחוו ונתבטלו תחת מלכותו של יוסף, קבלו ממנו את אופן הנהגתו - שגם בהיותם בגלות, שהוא מצב של חושך והעלם והסתר, לא יוטרדו ויתבלבלו מעבודת השם, אלא יישארו שלמים במצבם, בלימוד התורה וקיום המצוות.

לכאורה תמוה - למה הי' ממתין ומצפה מתי יבוא שישלוח יוסף על אחיו והם יבואו להשתחוות לו ארצה? ואף שיוסף הי' בן זקוניו של יעקב אשר אהב אותו מכל בניו, ובודאי הי' רוצה שיעלה לגדולה, ועוד יותר משאר כל בניו - מ"מ, מהו העילוי בזה שיוסף ימלוך על אחיו דוקא, עד שישתחוו לו ארצה, ועד כדי כך שיעקב הי' ממתין ומצפה מתי יבוא הדבר?

יש לבאר בדרך החסידות:

מצינו שכל ישראל נקראים בשם יוסף, כמ"ש "נוהג כצאן יוסף" (תהלים פ, ב). ומבואר בזה, שטעם הדבר הוא לפי שיוסף המשיך והשפיע מעניניו ותכונותיו הרוחניים לכאו"א מישראל (ראה בכל הבא לקמן לקוטי שיחות חכ"ה ע' 253 ואילך, ור"נ).

דהנה, יחודו של יוסף לגבי שאר השבטים הי' בזה, ששאר השבטים היו רועי צאן, ומופרשים ומובדלים מעניני העולם, כדי שלא יבלבלום מעבודת ה'. משא"כ יוסף הצדיק הי' בגלות, ויתירה מזו - הי' מושל בכל ארץ מצרים, וניהל בפועל כל עניני מצרים, שזוהי טרדה גדולה ועצומה ביותר, ואעפ"כ, הרי כל טרדות אלו לא נתקוהו ואפילו לא בלבלוהו מעבודת השי"ת, וגם

”הי ממתין ומצפה” – לגאולה העתידה

דרוש
ואגדה

וַיִּקְנְאוּ בּוֹ אָחִיו וְאָבִיו שְׁמֵר אֶת הַדָּבָר

הי' ממתין ומצפה מתי יבוא, וכן שומר אמונים (לוי, יא. רש"י)

חלומו של יוסף, שהוא מלוכת יוסף על שאר אחיו, הוא רמז לצפ"י והמתנה למלוכתו של משיח בן יוסף (ראה עקידה שם), שהיא הקדמה והכנה למשיח בן דוד, כמובא בכ"מ ברו"ל (ראה סוכה נב א-ב, זח"א בהשמטות רסג, א, ח"ג רנב, א, ובכ"מ).

והדבר מרמז בהמשך לשון רש"י "וכן שומר אמונים", כפרש"י על פסוק זה (ישעי' כו, ב): "ששמר וצפה בגלותו ימים רבים לאמונתו של הקב"ה שיקיים הבטחתו שהבטיח על פי נביאיו לגאלם".

יש לבאר על דרך הדרוש:

ידוע אשר הענינים המבוארים בפרשה זו אינם עוסקים רק ביעקב אבינו, השבטים ויוסף כאנשים פרטיים, אלא מורים על עבודת כללות בני ישראל שבכל הדורות (ראה בארוכה עקידה פרשתנו שער כח).

ועפ"ז יש לבאר, שמ"ש "ואביו שמר את הדבר", "הי' ממתין ומצפה מתי יבוא", רמז על כל אחד מישראל, שממתין ומצפה תמיד להגאולה, גאולת בני ישראל מהגלות. ומה שהמתנתו וצפייתו של יעקב היתה לקיום

למה נאמר "האיש" של פעמים?

עיון
וביאור

וַיִּמְצְאֵהוּ אִישׁ גֹּי' וַיִּשְׁאַלְהוּ הָאִישׁ גֹּי' וַיֹּאמֶר הָאִישׁ (לוי, טו, יז)

א. "וימצאהו איש" – למצוא את יוסף ה"תועה בשדה" ולסייע לו למצוא את דרכו.

ב. "וישאלהו איש" – לשאול את יוסף מדוע מבקש הוא עדיין להמשיך בשליחותו, והרי אביו לא שלחו אלא לשכם, ולשכם הגיע כבר, ואינו מחוייב להמשיך ללכת אחר אחיו למקום אחר.

ג. "ויאמר האיש" – לא זו בלבד שאינך מחוייב להמשיך לחפש אחרי אחיך, אלא שאסור לך לעשות זאת, כי הם מבקשים "נכלי דתות שימיתוך בהם", והרי זו סכנה עבורך.

צריך ביאור: מפני מה הזכירה התורה שלש פעמים "האיש", והרי לכאורה די בפעם אחת?

ויש לומר:

לעיל בפ' לך לך (טז, ט-יא) מצינו שנאמר גבי הגר ג' פעמים "ויאמר לה מלאך ה'", ופירש שם רש"י "על כל אמירה הי' שלוח לה מלאך אחר, לכך נאמר מלאך בכל אמירה ואמירה".

ועד"ז י"ל כאן, שהכתוב מזכיר "איש" ג' פעמים, כי שליחותו של גבריא"ל כללה שלשה חלקים (אלא שנעשו כולם ע"י מלאך אחד, כי מטרתם היתה אחת):

איך הותר ליוסף לסכן עצמו וללכת אל אחיו?

עיון
וביאור

וַיֹּאמֶר הָאִישׁ נָסְעוּ מִזֶּה כִּי שְׁמַעְתִּי אֲמָרִים גְּלָכָה דְּתִינָה

נסעו מזה – הסיעו עצמן מן האחווה. גלכה דותינה – לבקש לך נכלי דתות שימיתוך בהם. ולפי פשוטו שם מקום הוא, ואין מקרא יוצא מידי פשוטו (לז, יז. רש"י)

והובא להלכה בב"י וברמ"א יו"ד סי' קנז), שאפילו לשיטת הרמב"ם (הלכות יסודי התורה פרק ה הלכה ד) ש"כל מי שנאמר בו יעבור ואל יהרג ונהרג ולא עבר הרי זה מתחייב בנפשו", מ"מ, "אם הוא אדם גדול וחסיד ירא שמים ורואה שהדור פרוץ בכך, רשאי לקדש את השם ולמסור עצמו אפילו על מצוה קלה כדי שיראו העם ולמדו ליראה את ה' כו".

ועפ"ז י"ל בדעת רש"י, שיוסף ראה בהנהגת אחיו חסרון במצות כיבוד אב, כיון ששנאו אותו בסיבת אהבת יעקב אביהם אליו, כמ"ש "ויראו אחיו כי אותו אהב אביהם מכל אחיו וישנאו אותו" (פרשתנו לז, ד), והרי זה פגיעה בכבוד אביו. ולכן סבר יוסף דחשיב "הדור פרוץ בכך", ורשאי הוא למסור נפשו על מצוה זו.

ובאופן זה שוב אין נפק"מ אם בסופו של דבר תתקיים המצוה או לא, מאחר שסיבת המס"נ אינה כדי שתתקיים המצוה, אלא "כדי שיראו העם ולמדו כו".

מלשון רש"י משמע, שלפי הדרש "הסיעו עצמן כו' לבקש לך נכלי דתות כו'" הוא לשון דברי גבריא אל יוסף ממש, ולא רק רמז שנרמז בדבריו (כפירוש הרמב"ן כאן). וכן מפורש בפרש"י בש"ס (סוטה יג, ב ד"ה משכם גנבוהו).

וקשה (כמו שהקשה הרמב"ן כאן): כיון שנודע ליוסף שאחיו מבקשים להרגו, למה סיכן את עצמו והלך לדותן, והרי כיבוד אב אינו מג' המצוות שנאמר בהן "ייהרג ואל יעבור"?

ואפילו לשיטת התוס' (עבודה זרה כז, ב ד"ה יכול) שרשות ביד האדם למסור נפשו גם על מצוה שאינה מג' מצוות אלו – הרי אין זה אלא אם בהריגתו תתקיים המצוה, ואילו בנרוד אין בהליכתו תועלת לקיום מצות אב, שצוה עליו "לך נא ראה גו' והשיבני דבר" (פרשתנו לז, יד), שהרי אם יהרגוהו לא יוכל לשוב אל אביו ולספר לו מה שלום אחיו.

ויש לומר בביאור הענין, על פי מה שכתבו הפוסקים (נמוק"י סוף פרק בן סורר,

מדוע הפשיטו את יוסף מחלוקו?

עיון
וביאור

וַיִּפְשְׁטוּ אֶת יוֹסֵף אֶת כְּתָנָתוֹ אֶת כְּתָנֶת הַפָּסִים

את כותנתו – זה חלוק. את כותנת הפסים – הוא שהוסיף לו אביו יותר על אחיו (לז, כג. רש"י)

כלי יקר כאן ועוד): בשלמא מה שהפשיטו אחי

הקשו המפרשים (ראה שפ"ח שם, אור החיים,

בו אבל נחשים ועקרבים יש בו", שהשבטים חשו לאיסור "בל תשחית", ולכן לא רצו להשחית את חלוקן ללא תועלת כלל, ולכן הפשיטו את יוסף גם מחלוקן, כדי שלא ישחיתוהו הנחשים והעקרבים שבבור.

יוסף ממנו את כתונת הפסים, הי' זה מפני קנאתם, שהרי כתונת זו ביטאה את יחודו של יוסף עליהם; אבל מפני מה הפשיטו ממנו גם את חלוקן?

יש לבאר ע"פ מה שפירש"י על הכתוב "והבור ריק אין בו מים" (לו, כד) - "מים אין

מחצית השקל - תיקון למכירת יוסף

וַיִּמְכְּרוּ אֶת יוֹסֵף לַיִּשְׁמָעֵאֵלִים בְּעֶשְׂרִים כֶּסֶף

לפי שמכרו בכורה של רחל בעשרים כסף ונפל לכל אחד ואחד מהם טבעה, לפיכך יהי' כל אחד ואחד נותן שקלו טבעה (לו, כח. ירושלמי שקלים פ"ב ה"ג)

שתוכן מצות מחצית השקל הוא הרגש האהבה והאחדות שבין איש לאחיו (ראה אלשיך תשא ל, יג).

ומעתה מדויק הטעם שמצוה זו היא תיקון למכירת יוסף, שבאה בגלל שנאה בין איש לאחיו, כמ"ש "וישנאו אותו" (פרשתנו לו, ד).

בביאור הטעם שמחצית השקל היא תיקון למכירת יוסף - יש לומר:

א' הטעמים (ראה גם לקמן תשא ל, יג מה שנתבאר בזה) לזה שהמצוה היא לתת "מחצית השקל" דוקא, הוא כדי להורות שכל יהודי בפני עצמו הוא "מחצית" בלבד, וכדי להיות דבר שלם - הוא מוכרח להתאחד עם יהודי נוסף (שגם הוא נותן "מחצית"). ונמצא,

מה מוסיף "בנותיו" על "בניו"?

וַיִּקְמוּ כָּל בָּנָיו וְכָל בָּנוֹתָיו לְנַחֲמוֹ וַיִּמָּאֵן לְהַתְנַחֵם

רבי יהודה אומר, אחיות תאומות נולדו עם כל שבט ושבת ונשאום. רבי נחמ"י אומר, כנעניות היו, אלא מהו וכל בנותיו, כלותיו (לו, לה. רש"י)

"כל בניו" ולא הועיל, הי' מקום לחשוב שנחמת "כל בנותיו" תועיל, ולזה מחדש הכתוב שגם לאחר שניחמוהו "כל בנותיו", עדיין מיאן להתנחם.

ובביאור החידוש שבנחמת "כל בנותיו" לגבי נחמת "כל בניו" - יש לומר בשני

הטעם שפירט הכתוב שגם "כל בניו" וגם "כל בנותיו" באו לנחמו (ולא נקט בקיצור "כל ילדיו" וכיו"ב) - יש לומר שבזה בא להפליג אבלות יעקב, אשר אף שניחמוהו גם "כל בניו" וגם "כל בנותיו", מ"מ "וימאן להתנחם". והיינו, שאף לאחר שניחמוהו

זה, החידוש שבכתוב הוא שאף שהבנות היו מרובות יותר, מ"מ לא הצליחו לנחמו.

ולרבי נחמי, ש"בנותיו" כאן פירושו "כלותיו" - בא הכתוב לומר, שאף ש"כל בנותיו" (כלותיו) אינן קרובות כ"כ ליעקב כמו הבנים, וא"כ נחמתן יש בה חידוש יותר ויש בה כדי לפעול יותר, מ"מ "וימאן להתנחם".

אופנים, על פי שני הפירושים שמביא רש"י ל"כל בנותיו":

לרבי יהודה, ש"אחיות תאומות נולדו עם כל שבט ושבט" - נמצא שמספר הבנות הי' גדול ממספר הבנים, שהרי היו שנים עשר בנים, ואילו בנות היו ארבע עשרה: דינה - המפורשת בתורה, שתיים עשרה התאומות שנולדו עם כל שבט ושבט, והתאומה היתירה שנולדה עם בנימין (רש"י וישלח לה, יז). ולפי

"כל בניו וכל בנותיו" - והיכן היו החתנים והכלות?

עיון
וביאור

וַיִּקְמוּ כָּל בְּנֵי וְכָל בָּנוֹתָיו לְנַחֲמוֹ וַיִּמָּאן לְהִתְנַחֵם

רבי יהודה אומר, אחיות תאומות נולדו עם כל שבט ושבט ונשאום (לה, רש"י)

לנחמו? ועל זה מתרץ, שבאמת (לשיטת ר"י) לא היו לו חתנים וכלות, כי השבטים נשאו את אחיותיהם, ונמצא שחתניו וכלותיו הם בניו ובנותיו שנזכרו כבר בכתוב. וק"ל.

יש לעיין מדוע מוסיף רש"י "ונשאום", שהשבטים נשאו את אחיותיהם, דלכאורה אין זה נוגע לפירוש הכתוב כאן. ויש לתרץ, שהוקשה לרש"י: מדוע נזכרו בכתוב רק "כל בניו וכל בנותיו", ולא נזכרו גם חתניו וכלותיו, שבוודאי באו גם הם

מדוע הוחזקה תמר כקטלנית בב' פעמים בלבד?

עיון
וביאור

וַיֹּאמֶר יְהוָה לְתֹמֶר פֶּלְתּוֹ שְׁבִי אֶלְמָנָה גוֹ' עַד גִּדּוּל יְשֻׁלָּה בְנִי כִי אָמַר פֶּן יָמוּת גַּם הוּא גוֹ'

כי אמר פן ימות - מוחזקת היא זו שימותו אנשי' (לח, יא, רש"י)

פעמים איכא חזקה, ובשור המועד קיימא לן כחכמים דבעינן ג' פעמים.

ויש לבאר החילוק בין שור המועד לנשואין (לביאורים נוספים בזה ראה: רא"ש שם

בגור ארי' כאן הקשה: איך כתב רש"י "מוחזקת היא זו", והרי "בשור המועד בעינן ג' פעמים", וכאן מתו אנשי' רק ב' פעמים? ותירץ: "דבפרק הבא על יבמתו (יבמות סד, ב) מוכח דבנשואין קיימא לן כרבי דבשני

סה, רע"א; נימוקי יוסף שם; ועוד. והביאור דלקמן הוא לש"י רש"י בגמ' שם. ויעיין במקור הדברים באריכות:

לעשות כלום כדי "שימותו אנשי", אלא מיתתם באה מעצם היותם נשואים ל"קטלנית", ולכן די בזה בב' פעמים.

במקום שעצם מציאותו של המוחזק גורם החזקה – אזי ברור יותר שהחזקה תתקיים, ולכן די בתרי זמני בלבד; אבל במקום שלא די בעצם מציאות המוחזק, אלא צריך שיעשה גם פעולה מסויימת כדי שתתקיים החזקה – אין החזקה ודאית כ"כ, שהרי היא תלויה גם ברצונו של המוחזק, ולכן רק בג' זמני הוי חזקה.

משא"כ גבי שור המועד – הרי אין הנזק נגרם ע"י עצם היותו שור מועד, אלא ע"י פעולת השור במעשה הנגיחה, והשור נוגח רק כאשר עולה ברצונו, ואם לא ירצה ליגח – לא יגרום שום נזק. ולכן כאן אין החזקה ודאית כ"כ, ובעינין ג' פעמים כדי שיוחזק להיות "שור המועד".

[ויעיין במקור הדברים שמכאן שם הטעם שבמלקיות מחזקין בב' פעמים, ובוסתות בג' פעמים].

ובנדר"ד:

בנישואין – אין האשה ה"קטלנית" צריכה

עולה תמנתה – מאי קמ"ל?

עיון
וביאור

וַיִּגְדַּל לְתֹמֶר לְאִמּוֹ הִנֵּה חֲמִיךְ עֹלָה תִּמְנָתָהּ

ובשמשון הוא אומר וירד שמשון תמנתה, בשפוע ההר היתה יושבת, עולין לה מכאן ויורדין לה מכאן (לח, יג, רש"י)

בגמ' הובאו ג' תירוצים על קושיא זו: א. "שמשון שנתגנה בה כתיב ב' ירידה, יהודה שנתעלה בה כתיב ב' עלי". ב. "שתי תמנאות היו, חדא בירידה וחדא בעלי". ג. "חדא תמנה הואי, דאתי מהאי גיסא ירידה, ודאתי מהאי גיסא עלי" (סוטה י, א). וצריך ביאור מדוע הביא רש"י תירוץ הג' לחד, ולא את שני התירוצים האחרים (וכמו שהקשה במלאכת הקודש כאן).

ויש לומר:

"הנה חמיך עולה תמנתה גו'" – אין זה סיפור שמספר הכתוב, אלא לשון המגיד שהגיד לתמר ("ויוגד לתמר לאמר").

ולכן אין רש"י יכול לפרש, בדרך פשוטו

של מקרא, כתירוץ הראשון שבגמרא, שפירוש "עולה" הוא "שנתעלה בה", כי מנין לו לאותו מגיד לדעת שעתיד יהודה להתעלות על ידי בואו לתמנה (ראה מלאכת הקודש ומשכיל לדוד כאן)?

ומפני זה גם קשה לפרש כתירוץ השני, ש"שתי תמנאות היו" – כי אין בזה כדי לבאר למה הוצרך המגיד לומר בלשון זו דוקא [דאין לומר שבא לרמוז בזה לאיזו משתי התמנאות כוונתו, שהרי שתי התמנאות לא היו סמוכות אחת לחברתה, וכמפורש ביהושע (טו, י, שם, נז, יט, מג) שאחת מהן היתה בחלקן של יהודה ואחת בחלקן של דן, וא"כ ודאי לא הי' מקום להסתפק לאיזו מהן הכוונה].

לתמר באיזו דרך מגיע יהודה, אם "מכאן" או "מכאן".

ולכן הביא רש"י הפירוש השלישי בלבד, כי רק ע"פ פירוש זה מובן מה שהוצרך המגיד לומר "עולה תמנתה", כדי להודיע

עלי וירידה ב"שיפוע ההר"

הנה חמך עליה תמנתה

ובשמשון הוא אומר וירד שמשון תמנתה, בשפוע ההר היתה יושבת, עולין לה מכאן ויורדין לה מכאן (לח, יג, רש"י)

זמן ועת ה"ה נמצא "בשיפוע ההר" - במצב של סכנות רוחניות, ואם ינוח לרגע, עלול הוא ליכשל ולבוא לידי ירידה ח"ו.

וזהו הרמז בדברי רש"י "בשפוע ההר היתה יושבת, עולין לה מכאן ויורדין לה מכאן" - שכאשר נמצאים "בשפוע ההר" אין עמידה ואין ישיבה, אלא ירידה ועלי' בלבד, ומי שאינו עולה - יורד הוא.

יש לבאר בדרך הדרוש:

כאשר אדם מטפס ועולה בהר, א"א לו לנוח ולעמוד במקומו אפי' לרגע אחד, כי מכיון שההר הוא בשיפוע, אם יפסיק מעלייתו עלול הוא ליפול ולהסתכן ח"ו.

וכמו"כ הוא בעבודת האדם לקונו, שנמשלה לעלי' בהר (כמ"ש "מי יעלה בהר ה'") (תהלים כד, ג), שא"א לאדם להסתפק במצבו ולנוח לרגע מעלייתו בקודש, כי בכל

איך נפטרה תמר מעונש מיתה?

וַיֹּאמֶר יְהוָה הֲזִיאֲנָהּ וְתִשְׁרֶף

בתו של שם היתה שהוא כהן, לפיכך דנוה בשריפה (לח, כד, רש"י)

בשריפה, שהרי לא ניתנה תורה עדיין, אלא לפי שהאומות "גדרו עצמן מן העריות" (פרש"י וישלח לד, ז) באופן שהפוך את הגדר יתחייב מיתה, וכמו שמצינו שמפני זה נתחייב שכם מיתה (ראה האריכות בזה במקור הדברים, וש"ג). ועפ"ז י"ל שגם אצלם הי' חומר מיוחד לבת כהן, שאם זינתה - דינה בשריפה.

הקשה הרמב"ן: הרי בת כהן שזינתה אינה חייבת שריפה אלא ארוסה או נשואה, ואילו תמר פנוי' היתה, ומדוע דנוה בשריפה?

כן יש להקשות, דאם מן הדין היתה חייבת שריפה, איך נפטרה מעונש זה לאחר שנתברר שהיתה מעוברת מיהודה?

ויש לומר:

וכיון שלא בדין תורה עסקינן, אלא בגדר שגדרו עליהם האומות לדון בת כהן שזינתה

הטעם שדנו את תמר לשריפה לא הי' מפני דין התורה שחייבה בת כהן שזינתה

"הכזונה יעשה את אחותנו": "הכזונה - הפקר" (וישלח לד, לא), ולכן כאשר נודע שלא הפקירה עצמה לזנות לכל, אלא בכזונה תחלה נתעברה מיהודה, נפטרה מעונש מיתה.

בשריפה, שוב אין תימה אם גדר זה הוא גם בפנוי ולא רק בארוסה ונשואה.

ועפ"ז יובן גם הטעם שנפטרה מהעונש כאשר נודע שנתעברה מיהודה, כי אצל האומות פריצת גדר העריות היא רק במי שהפקירה עצמה לזנות, כפירש"י עה"פ

אחר הדברים - דיבורים או מאורעות?

וַיְהִי אַחֲרֵי הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה חָטְאוּ מִשְׁקָה מֶלֶךְ מִצְרַיִם וְהָאִפָּה

אחר הדברים האלה - לפי שהרגילה אותה ארורה את הצדיק בפי כולם לדבר בו, הביא להם הקב"ה סורחנם של אלו שיפנו אליהם ולא אליו. ועוד, שתבוא הרווחה לצדיק על ידיהם (מ, א. רש"י)

מפרש"י לך טו, א. וירא כב, א. פרשתנו לט, ז. ועוד].
ועפ"ז מתורץ בפשטות גם פרש"י דידן, דהוקשה לרש"י מ"ש "אחר הדברים האלה חטאו גו'" - והרי לא מצינו לעיל דיבורים השייכים לחטא שר המשקים ושר האופים? ולכן מפרש שאכן בא הכתוב להשמיענו שהיו כאן דיבורים שלא נתפרשו בכתוב - "שהרגילה אותה ארורה את הצדיק בפי כולם לדבר בו", ובהמשך לדיבורים אלה "הביא להם הקב"ה סורחנם של אלו שיפנו אליהם ולא אליו" (ועד"ז פ' בנזר הקודש (השלם) לב"ר כאן).

אלא שא"א לרש"י להסתפק בזה, דא"כ הי' משמע שרק זה הוא הטעם שסייב הקב"ה הסיפור דשר המשקים ושר האופים, והרי בכתובים לקמן מבואר שעל ידי זה באה הרווחת יוסף. ולכן מבאר שנוסף על הטעם המרומז ב"אחר הדברים האלה", היתה עוד כוונה במאורע זה - "שתבוא הרווחה לצדיק על ידיהם".

לכאורה תמוה: הפירוש השני שהביא רש"י - שמאורעות שר המשקים ושר האופים היו כדי "שתבוא הרווחה לצדיק על ידיהם" - הרי הוא מובן מתוך המשך הכתובים, שבהם מסופר שע"י שר המשקים באה הרווחה ליוסף, ומה ראה רש"י לחדש עוד פירוש שלא נזכר כלל בקרא - שהסיפור עם שר המשקים ושר האופים הי' כדי לבטל את הלעז שהוציאה אשת פוטיפר - ואף להקדימו כפירוש ראשון?

ויש לומר:

שיטת רש"י בכל מקום היא, שעיקר פירוש הלשון "אחר הדברים האלה" אינו כפי שמפרשים בדרך כלל - "אחר המאורעות האלה" ("דבר" מלשון "ענין"), אלא פירוש "הדברים" הוא - "הדיבורים", "דבר" מלשון דיבור. ולדוגמא, עה"פ "ויהי אחרי הדברים האלה ויגדל גו'" (וירא כב, כ) פרש"י "הי' אברהם מהרהר ואומר כו", וזהו אחרי הדברים האלה הרהורי דברים" נוכח מוכח ג"כ

שני שלבים בביטול ה"מצירים לישראל"

וַיְהִי אַחֲרֵי הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה חָטְאוּ מִשְׁקָה מֶלֶךְ מִצְרַיִם וְהָאִפֶּה

אחר הדברים האלה - לפי שהרגילה אותה ארורה את הצדיק בפי כולם לדבר בו, הביא להם הקב"ה סורחנם של אלו שיפנו אליהם ולא אליו. ועוד, שתבוא הרווחה לצדיק על ידיהם (מ, א. רש"י)

אלא שאותם אלו שהיו "מצירים לישראל" יתהפכו לטובה ויסייעו בגאולתם של ישראל.

והם הם שני הפירושים שהביא רש"י:

בשלב הראשון - הכוונה בחטא שר המשקים והאופים היתה כדי לבטל הלעז שהוציאה אותה ארורה על יוסף הצדיק, ביטול ה"מיצר"; אבל עיקר הכוונה היא בשלב השני - "ועוד" - כדי שתבוא הרווחה לצדיק על ידיהם, שעל ידי שרי פרעה (ה"מצירים") גופא תבוא הרווחה וגאולה ליוסף הצדיק, עד שנעשה "משנה למלך".

יש לבאר שני פירושי רש"י אלו בדרך הפנימיות:

ידוע, שירידת יוסף למצרים היתה ההתחלה לגלות מצרים (ראה רש"י פרשתנו לו, ב. שם לו, יד. ועוד), שהיא השורש לכל הגליות, כמאמר חז"ל "כל המלכיות (גליות) נקראו על שם מצרים על שם שהם מצירות לישראל" (ב"ר פט"ז, ד).

והנה, הגאולה וההצלה מ"מצירים" אלו יכולה להיות בשני אופנים: א. ביטול ה"מצירים", שלא יוכלו להצר ולהזיק את ישראל. ב. לא רק ביטול ה"מצירים",

"לשתות כוס התרעלה" - למעליותא

וּבְגִפְנֵי שְׁלֹשָׁה שָׁרִיגִים וְהוּא כְּפֻרְחַת עֵלְתָה

נִצָּה הַבְּשִׁילוֹ אֲשַׁפְּלֶתִיהָ עֲנָבִים

גפן - אלו ישראל כו', והיא כפורחת - הגיע זמנן של ישראל לפרות ולרבות כו', עלתה נצה - הגיע זמנן של ישראל ליגאל כו', הבשילו אשכולותי ענבים - הגיע זמנה של מצרים לשתות כוס התרעלה (מ, י. חולין צב, א)

המשיח "ילחום מלחמת ה'", וינצח "האומות שסביביו" (הל' מלכים ספ"א), ואח"כ יהי' שלב נעלה יותר, שבו יתעסק בתיקון העולם כולו לעבוד את ה', עד ש"לא יהי' שם כו' מלחמה" (שם ספ"ב), היינו שהאויבים עצמם יתהפכו להיות עבדי ה'.

ועל פי זה י"ל כוונת דברי חז"ל "הגיע זמנה של מצרים לשתות כוס התרעלה", שאין זה ענין של עונש בלבד, אלא נרמז

יש לדייק בסדר הענינים שבדרשה זו, שמקדים "הגיע זמנן של ישראל ליגאל" ל"הגיע זמנה של מצרים לשתות כוס התרעלה" - והרי לכאורה הסדר הוא הפוך, שתחילה צ"ל ביטול כחה של מצרים, ורק אח"כ יכולה להיות הגאולה ממצרים?

יש לבאר בזה:

בענין סדר הגאולה העתידה כותב הרמב"ם, שיהיו שני שלבים: בתחלה

ליגאל" ל"הגיע זמנה של מצרים לשנות כוס התרעלה", כי בתחלה באה גאולתן של ישראל מגלות מצרים (ע"י ביטול המיצר והשעבוד כפשוטו), ואח"כ בא השלב השני, שהמלכויות עצמן מתהפכים לקדושה ("לשנות כוס התרעלה").

בזה גם שמצרים תתהפך לקדושה, על דרך המבואר בתורה אור (ר"פ מקץ, ע"ש באורך) על הפסוק "תנו שכר לאובד ויין למרי נפש, ישתה וישכח רישו" (משלי לא, ו-ז), שע"י "שתי" זו של "יין המשכר" נשכח רישו ויכול להתהפך מן הקצה אל הקצה.

וזהו שמקדים "הגיע זמן של ישראל

שלושת השריגים - שלושת ימים או שלש שנים?

וַיֹּאמֶר לוֹ יוֹסֵף זֶה פְּתָרְנוֹ שְׁלֹשֶׁת הַשָּׂרִיגִים שְׁלֹשֶׁת יָמִים הֵם

שלושת ימים הם - סימן הם לך לשלושת ימים (מ, יב, רש"י)

שתי שנים", היינו שבאמת הי' אמור יוסף להגאל לאחר שלושת ימים, ורק מפני העונש נדחתה גאולתו.

ולפי דרכנו יש להוסיף, שגם לאחר שנענש יוסף ונשאר בבית האסורים, מ"מ שפיר התקיימו דברי החלום גם בנוגע לגאולת יוסף, שהרי שהה בבית האסורים עוד ב' שנים ומקצת השנה השלישית, כי רק "מקץ שנתיים ימים" (מא, א) חלם פרעה את שני החלומות, ואח"כ ארך משך זמן עד שהוציאו את יוסף מבית האסורים כדי לפתור חלומותיו, וזה הי' כבר בתחילת השנה השלישית, וגם בזה יש קיום לדברי החלום "שלושת השריגים".

ונמצא, שמתחלה באמת רמזו "שלושת השריגים" ל"שלושת ימים" בלבד, אך לאחר שנענש, הנה במקום ש"שלושת השריגים" יתפרשו על זמן קצר - "שלושת ימים", נתהפך הדבר לזמן ארוך - שלש שנים, היינו שנתיים מלאות ומקצת השנה השלישית. וק"ל.

הקשו המפרשים: "מאין ידע יוסף כי שלשה שריגים הם ימים ולא חדשים או שנים" (לשון הראב"ע כאן, וראה גם רמב"ן ועוד)? ויש לבאר:

לעיל, על הפסוק "ויהי אחר הדברים האלה חטאו משקה מלך מצרים והאופה" (מ, א), פירש רש"י שהטעם למאורע זה הוא כדי "שתבוא הרווחה לצדיק על ידיהם", היינו כדי להביא לגאולתו של יוסף מבית הסוהר.

וזהו שפירש יוסף ששלושת השריגים הם שלושת ימים דוקא, כי הבין שתכלית גאולתו שר המשקים היא כדי להוציא גם אותו מן הבור, וסבר שבוודאי רוצה הקב"ה להוציאו משם במהירות האפשרית, ולכן פתר את החלום באופן ששלושת השריגים הם שלשה ימים בלבד.

ואף שלכאורה לא נתקיים כן, הרי כבר פירש רש"י לקמן על הפסוק "ולא זכר שר המשקים את יוסף וישכחו" (מ, כג) ש"מפני שתלה בו יוסף לזכרו הוזקק להיות אסור

רשימת המקורות פנינים על התורה

וישב

"וישב" או "רגנו של יוסף"?

ע"פ לקוטי שיחות ח"ל עמ' 176 ואילך

להשליך את הצורות

ע"פ לקוטי שיחות חט"ו עמ' 304 ואילך

מדוע לא התקיימו חלומותיו של יוסף במהרה?

ע"פ שיחות קודש תשמ"א ח"א עמ' 733 ואילך

"מאלמים אלומים" – ניצוצות של קדושה

ע"פ לקוטי שיחות ח"י עמ' 119 ואילך

החילוק בין יהודי לאיט יהודי

ע"פ לקוטי שיחות ח"ג עמ' 805 ואילך

מדוע ה' יעקב ממתין שישתחוו האחים ליוסף?

ע"פ לקוטי שיחות חל"ה עמ' 159 ואילך

"ה' ממתין ומצפה" – לנאולה העתידה

ע"פ לקוטי שיחות חל"ה עמ' 161 ואילך

למה נאמר "האיש" שלש פעמים?

ע"פ תורת מנחם - התוועדויות

תשמ"ג ח"ב עמ' 697 ואילך

איך הותר ליוסף לסכן עצמו וללכת אל אחיו?

ע"פ לקוטי שיחות חל"ה עמ' 169 ואילך

מדוע הפשיטנו את יוסף מחלוקין?

ע"פ תורת מנחם - התוועדויות

תשמ"ב ח"ב עמ' 573 ואילך

מחצית השקל – תיקון למכירת יוסף

ע"פ לקוטי שיחות ח"כ עמ' 189 ואילך

מה מוסיף "בנותיו" על "בניו"?

ע"פ לקוטי שיחות ח"ה עמ' 264 הע' 13;

עמ' 270 הע' 36; עמ' 271 הע' 37

"כל בניו וכל בנותיו" – והיכן היו החתנים והכלות?

ע"פ לקוטי שיחות ח"ה עמ' 265

מדוע הוחזקה תמר כקטלנית בב' פעמים בלבד?

ע"פ לקוטי שיחות ח"ה עמ' 221 ואילך

עולה תמנחה – מאי קמ"ל?

ע"פ לקוטי שיחות ח"י עמ' 122 ואילך

עלי' וירידה ב"שיפוע ההר"

ע"פ לקוטי שיחות ח"י עמ' 127 ואילך

איך נפטרה תמר מעונש מיתה?

ע"פ לקוטי שיחות ח"ה עמ' 185 ואילך

אחר הדברים – ריבורים או מאורעות?

ע"פ לקוטי שיחות חל"ה עמ' 163 ואילך

שני שלבים בביטול ה"מצירים לישראל"

ע"פ לקוטי שיחות חל"ה עמ' 166

"לשתות כוס התרעלה" – למעליותא

ע"פ לקוטי שיחות חל"ה עמ' 166 ואילך

שלושת השרינים – שלושת ימים או שלש שנים?

ע"פ תורת מנחם תשמ"ג ח"ב עמ' 711 ואילך